

יעוד אמה העבריה לשיטת הרמב"ם

אברהם גארדימער

כתב הרמב"ם (הל' עבדים ד:טו): המוכר את בתו ואח"כ הלך וקדשה לאחר אם רצה האדון לייעד מייעד ואם לא ייעד האדון לא לו ולא לבנו כשתצא מרשות האדון יגמרו קידושיה ותיעשה אשת איש. עכ"ל.

איכא לאקשווי אמאי פסק הרמב"ם דאי לא ייעד האדון, תהי' הבת מקודשת לאיש האחר רק לאחר שתצא מרשות האדון ולא משעה שקידשה האחר, דהא לכאורה ליכא שום עיכובא לחלות קידושי האחר בשעה שמקדשה. וליכא למימר דס"ל להרמב"ם דאפי' קודם יעוד, יש משעת מכירת הבת תחילת חלות קידושי יעוד לאדון מכיון דקיי"ל (שם הל' ז) דמעוה הראשונות לקידושין ניתנו (קידושין יט.), ושתחילת חלות קידושי יעוד זאת מעכבת את חלות קידושי האחר, שכן אינו, שהרי ברור שהרמב"ם חולק על רוב ראשונים (רש"י, תוס', רשב"א, ריטב"א ועוד - שם): וס"ל דלא חיילי קידושי יעוד למפרע משעת מכירת הבת וחלין רק מכאן ולהבא משעת יעוד (עי' בחי' מרן הגר"ח הלוי זצ"ל - הל' יבום וחליצה ד:טז), וע"כ ליתא חלות קידושי יעוד כלל קודם מעשה היעוד שתעכב את חלות קידושי האחר אז.

ויש להקשות יתר על דברי הרמב"ם, שכיון שקידושי האחר לא חלין מיד אלא חלין רק לאחר שתצא האמה העבריה מרשות אדונה בלי יעוד, למה חלין קידושי האחר אז כלל, דהא לא התנה האיש האחר שיחולו הקידושין לאחר זמן? והנה בענין המקדש אשת איש, לא אמרינן דיחולו הקידושין לאחר מיתת בעלה הראשון או גירושי הימנו, ואדרבא, לא חיילי שם הקידושין כלל (עי' הל' אישות ד:ג) - וא"כ אמאי חיילי קידושי האחר שקידש את אמה עברי' לאחר שתצא מאדוני בלי יעוד?

הנה כתב הרמב"ם (הל' עבדים שם הל' ז): ומצות יעוד קודמת למצות פדייה. ע"כ. מקורו ממשנה בבכורות (יג.): מצוות הפדייה (של פטר חמור) קודמת למצות עריפה... מצות יעידה קודמת למצות הפדייה... מצות הייבום קודמת למצות חליצה. ע"כ. ויש לחקור אם הני מצוות (פדייה או עריפה של פטר חמור, יעוד או פדייה של אמה עברי' ויבום או חליצה של יבמה) הוו **מצוות גברא**, שאמרה תורה שחייב הוא לעשות מצוות אלו, או הוו **מצוות חפצא**, שהחפצא טעון פדייה או עריפה, וכו'. (הנה הראב"ד על הל' בכורים יב:א כתב שאין עריפת פ"ח מצוה; אולם לכאורה מסכים עם הרמב"ם שיעוד ופדיית א"ה ויבום וחליצת יבמה הוו מצוות.)

עי' בסה"מ מ"ע פב, שביאר שאע"פ שלפי השרש השביעי בסה"מ לכאורה אין למנות פדייה ועריפה כשתי מצוות, לש' המשנה בבכורות מורה שהן שתי מצוות, "וכמו שהיבמה **מוכנת** אם ליבום אם לחליצה והיבום מצוה והחליצה מצוה כן פטר חמור **ראוי** או לפדיה או לעריפה וכל אחד ואחד מצוה כמו שביארנו." הרי משתמעת מדברי הרמב"ם דמצוות יבום, חליצה, פדייה ועריפה הוו מצוות חפצא, דהחפצא טעון ("מוכנת" ו"ראוי" בשביל) פדייה או עריפה וכו'. וכן צ"ל בענין אמה עברי', שנכללה במשנה בבכורות עם פ"ח ויבמה, שטעונה זקוקה היא ליעוד או לפדייה. (ונ' שזהו החילוק בין הני תלת מצוות לבין הכללא דשרש השביעי, דהתם מיירי במצוות רגילות, שהן מצוות גברא; ע"ש בשרש השביעי, דהכי מוכחא ומסתברא.)

עפ"ז, שיש חלות דין בחפצא, נל"ב שיש **זיקה ליעוד** בין האדון לאמה העברי', וזיקה זו טעונה יעוד כדי להשתלם לחלות קידושין או פדייה להיות ניתנת. וכיון שנתן האדון את כסף קידושין בשעת מכירה, שהרי מעוה הראשונות לקידושין ניתנו, נתחזק קשר הזיקה בין האדון לאמה העברי' עד כדי שקידושי האחר אינן חלין. אולם, כיון שאין האמה העברי' אשת איש בשעה זו, קידושי האחר תלויין עתה ויחולו כשהאמה העברי' תצא מרשות האדון אם לא ייעדה.

ע"פ הבנה זו, שיש קשר זיקה ליעוד בין האדון לאמה העברי', שפיר מתורצות קושיות אלימתות על דברי הרמב"ם כאן:

הנה כתב הרמב"ם (הל' עבדים שם הל' ד): אמה העבריה עובדת שש שנים כעבד עברי שמכרוהו ב"ד... ויוצאת בתחילת שבע. ואם פגע בה יובל בתוך שש יוצאה חנם כעבד. **מת האדון אע"פ שהניח בן יוצאה חנם**... ע"כ. אולם עי' להלן בהל' ח: אין האדון מיעד אמה העבריה לא לו ולא לבנו אלא מדעתה אע"פ שכבר קיבל אביה מעותיה... **ואם מת האדון אין בנו יכול ליעדה לו שהרי יצאת לחירות במיתת האדון**. עכ"ל. איכא לאקשוויי אמאי נקט הרמב"ם דינא דמיתת האדון בהל' ח, שיוצאת א"ה לחירות ע"י מיתת האדון, כיון שכבר נקטי' לעיל בהל' ד.

מיהו, אתי שפיר לפי ביאורנו. הרי מיירי הרמב"ם בהל' ח בדין יעוד, וכיון שיכול האדון ליעד את א"ה לבנו, כהמשך מאביו (ע"ש בהל' ז), ה"א דיכול בנו ליעדה אפי' אחר מיתת אביו, מפאת זיקה ליעוד ששייכת לבנו כהמשך מאביו, שהרי הזיקה לא נשלמה ע"י יעוד ולא הותרה ע"י פדיי'. קמ"ל הרמב"ם דלא, משום דזיקה ליעוד נתבטלה לגמרי עם מיתת האדון. כלומר, שמיתת האדון היא **הפקעת השפחות** ובזה בע"כ בטלה הזיקה ליעוד. פדיי' **מתירה** את הזיקה ליעוד וממילא בטלה השפחות; מחדש הרמב"ם כאן שמיתת האדון **מפקעת** את השפחות ובזה בטלה הזיקה ליעוד.

ע"ע שם בהל' ד ובהל' ה: (ד) וכן מגרעת מפדיונה ויוצאה... (ה) יתירה אמה העבריה **שהיא יוצאה בסימנין**. כיצד כגון שהביאה סימנין ונעשית נערה יוצאה לחירות... ע"כ. מיהו ע"ש בהל' ט: היעוד כאירוסין ואינו כנישואין לפיכך אינו מתטמא לה ולא יירשנה ולא מיפר נדריה עד שתכנס לחופה. ואם שלש אלה לא יעשה לה לא יעדה לו ולא יעדה לבנו ולא נפדת בגרעון כסף **ויצאה חנם בהבאת סימנין** כמו שביארנו. עכ"ל. הנה הרמב"ם כבר כתב בהל' ה שיוצאת בסימנים, וא"כ למה כתבו עוד פעם בהל' ט, שמועילים סימנים אם לא יעד ולא פדה?

ונל"ב הכא נמי כדנתב' לעיל, דכיון דאיתא זיקה ליעוד (וענין יעוד לא הוזכרה עד הל' ז) והזיקה לא נשלמה ע"י יעוד ולא הותרה ע"י פדיי', ה"א שתעכב הזיקה את הפסקת קשר האמה העברי' עם האדון; קמ"ל הרמב"ם דלא, דפקעה השפחות ע"י הבאת סימנים כמו ע"י מיתת האדון, ובהכי יוצאת האמה העברי' מרשותו לחירות. כלומר, שמחדש הרמב"ם שהבאת סימנים, כמו מיתת האדון, **מפקעת** את השפחות, ובע"כ וממילא בטלה הזיקה ליעוד הגם שלא הותרה ע"י פדיי'.